

Inhoud

Excursies 1e kwartaal	2
Aankondiging lezingen.	4
Plantencursus	6
Wist je dat...	7
Knolparasolzwam	8
De Roodborsttapuit	9
Zangvogels zingen....	10
De koekoek	11
What's in a name	15
ALV	16
De keuze van...	17
Algemene info	18

Van de redactie

Ieder vogeltje zingt zoals het gebekt is ...

Heel wat leden van onze afdeling volgen online of live cursussen op het gebied van vogels. Een onuitputtelijke bron voor bestudering. In deze aflevering staan drie bijdragen waarin de vogel centraal staat: over het unieke instrument waarmee vogels meerstemmig kunnen zingen, over de fraaie kleuren van de Roodborsttapuit en over de ingenieuze wijze waarop de Koekoek voor haar nageslacht zorgt.

Een aantal leden was door een online cursus van de Mycologische Vereniging in de ban van paddenstoelen. Ook hiervan getuigen een drietal bijdragen: de aquarel, de fotokeuze en LOF-prijs der Nederlandse taal voor deze vereniging voor de grappige, originele Nederlandse naamgeving aan al die mysterieuze verschijningen in het schimmelrijk.

En verder in dit nummer:

- de aankondiging van een plantencursus in mei en juni
- de determineeravonden op 16 januari, 13 februari en 12 maart
- de Algemene Ledenvergadering op 20 februari
- de lezingen van
 - Harm Blom over wintergasten in de Biesbosch op 30 januari
 - Wilma Kapoen over de Hoeksche Waard na het formele deel van de Algemene Ledenvergadering op 20 februari
 - Ferry van Jaarsveld over egelopvang op 19 maart

We gaan weer iedere zaterdag en één keer per maand op een doordeweekse dag op stap - weer of geen weer! Het excursieprogramma staat op de volgende bladzijden.

De redactie wenst jullie fijne feestdagen en heel veel natuurplezier in het nieuwe jaar!

Excursies 1e kwartaal 2024

6 januari **Hoeksche Waard: Dwerg- en andere ganzen; Excursieleider: Eric Stockx**
In het Oude Land van Strijen gaan we proberen of we, naast de meer algemene soorten, ook Dwergganzen te zien krijgen.

Woensdag 10 januari **Door-de-week-excursie naar de Starrevaart; Excursieleider: Hans Boekhout**
De Starrevaart bij Leidschendam is een vogelplas waar we vanuit de schuilhut kunnen waarnemen.

13 januari **Brouwersdam en Zuidkust van Schouwen; Excursieleider: Eric Stockx**
De Brouwersdam biedt aan de Noordzeekant een grote verscheidenheid aan zeevogels.

20 januari **Oostvaardersplassen; Excursieleider: Eric Stockx**
De Oostvaardersplassen tussen Almere en Lelystad is een vermaard vogelgebied waar bv. grote kans op het zien van Zeearenden bestaat.

27 januari **Brabantse Biesbosch; Excursieleider: Hans Boekhout**
In de Biesbosch is altijd genoeg te zien!

3 februari **Inlagen Noord-Beveland; Excursieleider: Hans Boekhout**
Langs de noordrand van Noord-Beveland liggen meerdere inlagen, waarvan een aantal met kijkhut.

10 februari Planken Wambuis; Excursieleider: Hans Boekhout

Het wordt al haast een traditie om in de winter een keer naar het Planken Wambuis (op de Veluwe) te gaan om daar o.a. de Klapekster te zoeken.

Donderdag 15 februari Door-de-week-excursie naar de Crezeepolder; Excursieleider: Hans Boekhout

De Crezeepolder bij Ridderkerk ligt aan de rivier de Noord en is een getijdengebied. We kijken naar watervogels en of we de eerste Grutto's al zien!

17 februari Landje van Geijssel en Groene Jonker; Excursieleider: Hans Boekhout

Het Landje van Geijssel is al jaren vermaard omdat daar de eerste steltlopers van het voorjaar neerstrijken. De Groene Jonker is een vogelrijk plasgebied bij Nieuwkoop.

24 februari Nieuwe Driemanspolder; Excursieleider: Eric Stockx

Deze polder tussen Zoetermeer en Leidschendam is een waterbergingsgebied. Door de vele slikjes, waterplassen en ruigtes heeft het een grote aantrekkingskracht op vogels.

2 maart Mossen in een uiterwaard; Excursieleider: Ans den Haan

In een nog nader te bepalen uiterwaard (houdt de website in de gaten) gaan we op zoek naar mossen, maar ook naar planten en vogels.

9 maart Mildenburg; Excursieleider: Greetje de Back

Dit binnenduinbos bij Oostvoorne is zowel aantrekkelijk door de aanwezige stinzentuin als door de voorjaarszang van vogels.

Woensdag 13 maart Door-de-week-excursie naar de Bergboezem en de Groenzoom; Excursieleider: Hans Boekhout

Deze gebieden bij Berkel en Rodenrijs zijn interessante vogelgebieden.

16 maart Ritthem (Walcheren, Zeeland); Excursieleider Betty van Middelkoop

Bij Ritthem gaan we onder leiding van gids Otto Brinkkemper op zoek naar schelpen. Vanwege de gids kost deelname €5 p.p.

23 maart Arkemheen; Excursieleider: Eric Stockx

Polder Arkemheen bij Nijkerk is nog een ouderwets beheerde polder. Resultaat: massa's vogels.

30 maart Quackjeswater; Excursieleider: Erica Griffioen

Dit duinmeer in de buurt van Rockanje is een broedplaats van o.a. Lepelaars en Aalscholvers. Het omliggende duinbos heeft een interessante flora.

*Het e-mailadres om je aan te melden is **NIEUW: knnvijenl@gmail.com***

De vertrekplaats is ov-knooppunt Capelsebrug, bij de parkeerplaats van de vrachtauto's. We vertrekken op zaterdagen om 9.00 u en op door-de-weekse dagen om 9.30 u.

Dit excursieprogramma is lang van te voren gemaakt, er kan altijd iets veranderen. Kijk daarom minstens een dag van te voren op onze website: <https://ijsselenlek.knnv.nl/>

Lezing 'Wintergasten in de Biesbosch' op 30 januari 2024

Vorig jaar heeft boswachter Harm Blom voor ons een boeiende presentatie van de Biesbosch gegeven, waarbij hij het ontstaan en de ontwikkeling van het gebied heeft uitgelegd aan de hand van kaarten en prachtige foto's van landschap, flora en fauna. Op 30 januari gaat hij ons vertellen over wintergasten, want daarvoor is de Biesbosch heel belangrijk.

Vele tienduizenden, regelmatig meer dan 100.000 vogels komen elk jaar naar de Biesbosch toe om er de winter door te brengen. Denk aan tienduizenden Kolganzen, Brandganzen, Smienten, Krakeenden, Meerkoeten, vele honderden Brilduikers, Grote zaagbekken en Nonnetjes. Vanuit Noordelijke gebieden komen al eeuwenlang deze soorten naar de Biesbosch vanwege het stromende, stille en voedselrijke water.

De Biesbosch is een zoetwatergetijdengebied met rustgebieden. Die combinatie maakt de Biesbosch geschikt als belangrijk overwinteringsgebied.

Harm Blom heeft eind november op radio en tv uitleg gegeven over het hoge water in de Biesbosch en de functie van de Noordwaard als overloopgebied, waardoor de Drechtsteden droog blijven.

In de Biesbosch zijn in de afgelopen jaren grote delen land teruggegeven aan het water. Hierdoor is er weer sprake van ondiepe, stromende en stille getijdengebieden. Belangrijk voor de natuur en heel fraai voor de bezoeker.

Boswachter Blom neemt ons tijdens zijn verhaal mee in een winters Biesboschdecor.

Lezing over de Hoeksche Waard op 20 februari

Na het formele deel van de Algemene Ledenvergadering gaat Wilma Kapoen iets vertellen over de Hoeksche Waard. Inmiddels is het eiland bestempeld tot Nationaal landschap o.a. vanwege de kenmerkende inpolderingsdijken beplant met bomenrijen. Het HoekscheWaards Landschap bestaat dit jaar 50 jaar en er is hard gewerkt aan meer natuur. Ook biodiversiteit staat hoog in het vaandel. Veel enthousiaste vrijwilligers zijn op diverse terreinen actief. Aan de hand van een film leidt Wilma ons door de Hoeksche Waard, waarin een aantal van onze leden een 'prominente rol' speelt! Aanvullend vertoont zij mooie foto's van o.a. vogels, vlinders en libellen. Zij laat zien dat het mooie eiland inclusief Tiengemetten, veel te bieden heeft.

Lezing over Egels op 19 maart

Heeft u altijd al meer over egels willen weten en over wat er nu allemaal gebeurt op een egelopvang?

Op dinsdag 19 maart geeft Ferry van Jaarsveld - ook wel de egelman genoemd en beheerder van egelopvang Papendrecht - een lezing over egels en over de egelopvang in Papendrecht.

Tussen al die stekels door kruipen we wat dieper in de huid van een egel en natuurlijk ook in de huid van de verzorgers die zich dag en nacht inzetten voor zieke en verzwakte egels.

Ook is Ferry altijd op zoek naar gunstige plekken om de herstelde egels weer uit te zetten.

*Alle lezingen beginnen om 20 uur,
Plaats: Buurtcentrum De Fluiter, Wiekslag 3, Capelle a/d IJssel.*

Samengesteld Blad

Determineeravonden

De determineeravonden vinden plaats op dinsdagavond van 20.00 tot 22.00 uur bij Yvonne de Boer, Plantsoenstraat 1 in Capelle a/d IJssel op 16 januari, 13 februari en 12 maart.

Meegebracht materiaal gaan we door de microscoop bekijken en determineren met behulp van literatuur die ruimschoots aanwezig is.

Aankondiging Plantencursus

Willemien Troelstra van FLORON gaat een cursus van drie avonden geven over de flora van karakteristieke landschappen in onze omgeving. De rode draad zal zijn:

Welke terreintypes kom je tegen en welke karakteristieke plantensoorten kun je daar dan verwachten? Wat groeit vaak samen, wat is de relatie met beheer en de leeftijd van het gebied en welke andere factoren zijn bepalend. Zij zal een mix van algemene en bijzondere plantensoorten aan bod laten komen en ze hangt de verhalen op aan eigen ervaringen van de afgelopen jaren.

Aansluitend aan de theorieavonden organiseren we op de eerstvolgende zaterdagen excursies naar de gebieden die behandeld worden:

- Polders: sloten, bermen, weilanden en schraalgrasland
- Rivieren: dijken, slikkige en stenige oevers
- Stadsflora: stoepen, muren, gazons en achterpaadjes.

De kosten voor leden: € 30,00 en voor niet-leden €40,00

Data: 14 mei, 28 mei en 11 juni van 20.00 tot 22.00 uur

Plaats: De Fluiter, Wiekslag 3 in Capelle ad IJssel

Maximaal aantal deelnemers: 20.

Aanmelden bij ons - **nieuwe** - emailadres: knnvijenl@gmail.com

N.B. In april gaat er een herinnering uit over deze plantencursus en gaat er een bericht naar de pers en naar andere natuurorganisaties. Dan zal er ook een einddatum voor aanmelden genoemd worden. Stel dat je nu al weet dat je aan de cursus mee gaat doen, dan kan het geen kwaad om dat alvast via de mail door te geven!

Wist je dat

...de LOF-prijs der Nederlandse taal in 2017 is toegekend aan de Nederlandse Mycologische Vereniging “voor de heerlijke namen van paddenstoelen”? “ (...) De prijs illustreert zowel de taalliefde bij natuurliefhebbers, als ook de liefde voor de natuur bij taalliefhebbers. Beide verdienen ook aandacht - want noch het behoud van de Nederlandse taal, noch het behoud van de Nederlandse natuur is tegenwoordig vanzelfsprekend. (...)”, aldus Tj. W. Kuyper in zijn dankwoord bij de prijsuitreiking.

De commissie die zich bezighoudt met Nederlandse namen voor paddenstoelen bestaat uit vier leden, twee van de Nederlandse en twee van de Vlaamse Mycologische vereniging. Door de veranderende inzichten kan de wetenschappelijke naam van een paddenstoel veranderen. Maar de Nederlandse namen blijven bestaan.

De Commissie Nederlandse Namen heeft de laatste jaren 510 verschillende soorten paddenstoelen aangetroffen, geïdentificeerd en van wetenschappelijke Latijnse namen voorzien. Voor elk van die soorten is een liefdevolle Nederlandse naam bedacht. Van al die nieuwe soorten is nauwelijks fotomateriaal te vinden. Ter illustratie toch één: het Halvemaantjesmosschijfje.

De meeste blinken uit in
hun minuscule formaat en ze zijn zonder microscopisch onderzoek niet of moeilijk te benoemen.
Hier volgen een paar namen:

Adderwortelstromakommetje, Bingelkruiduitbreekkommetje, Egelspoordwergkorstje, Exotisch reikhalsje, Konijnenmestkwastkopje, Lijsterbesjoekelspoorzam, Misleidende wimperzwam, Paardenstaartvulkaantje, Viltmollisiavrijbuitertje . . .

Greetje de Back

Knolparasolzwam, aquarel van Bram van Vliet

In een gazon bij mij in de buurt steken elk jaar in oktober en november Knolparasolzwammen de kop op. Ze hebben het niet makkelijk de ene keer maait de gemeente ze weg, een andere keer worden ze omver geschopt door onverlaten.

Maar er zijn ook mensen die er bij stil staan en ze fotograferen. En mooi zijn ze, ‘klassieke’ paddenstoelen: een hoed, een ring en in dit geval een flinke knol. Een plezier om ze ook vast te leggen als aquarel, al vormen met name de schubben op de hoed een hele uitdaging.

Bram van Vliet

Vroegere vogels

De Roodborsttapuit

Nieuwjaarsdag.

1 januari 1923. "Het jaar zet bijzonder goed in. (Noot: Mooie dagen zijn ons overigens in 1923 schaars toegemeten!) Bijna windstil (N. – N.W.), helder en zacht; er hangt duidelijk iets voorjaarsachtigs in de lucht. In de Slufterbollen zien wij een mannetjes-roodborsttapuit, met zijn warme kleuren fel afstekende tegen het wintersch-grijze van de omgeving. Het vogeltje is bijzonder rusteloos, duikt telkens weg, maar verschijnt dan weer spoedig op een der hoogste takjes der duindoorns. Het is, alsof het pronken wil met zijn bruinroode borst en vooral met de witte vleugelvlekken, die bij elke beweging hel schitteren. Even later krijgen wij ook het wijfje te zien, minder bont gekleurd, maar even vlug en rusteloos. Het blijft toch wel een buitenkansje, deze fraaie diertjes in het midden van den winter te ontmoeten. *(Uit mijn dagboek)*

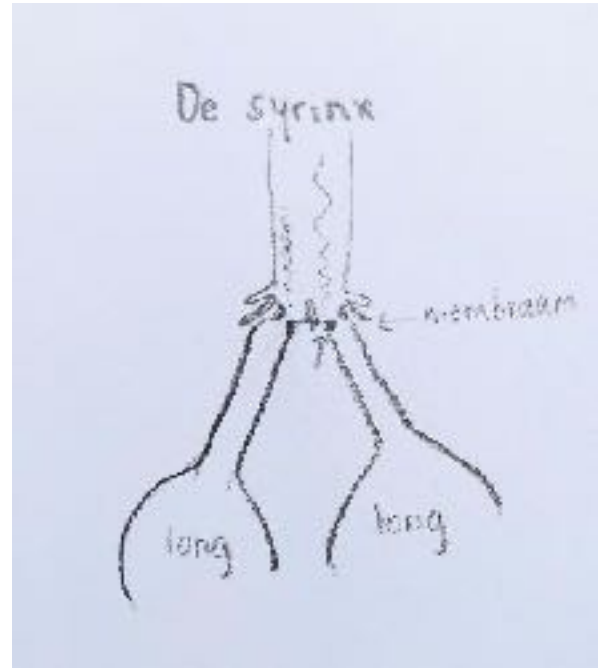
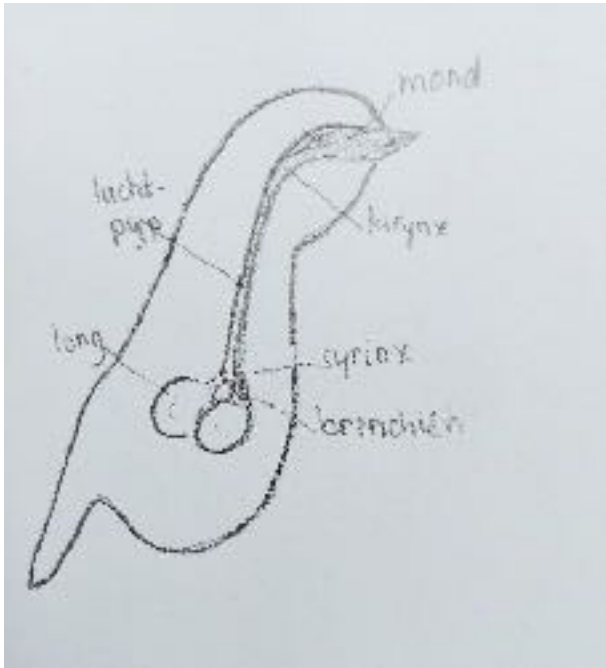
Bij open winters blijven hier bijna steeds enkele Roodborsttapuiten over. In den zomer is deze fraaie vogel lang niet zeldzaam op onze woeste gronden; in Westelijk Nederland komt hij dan meer plaatselijk voor, voornamelijk in de duinstreek. Maar ook op geheel andere terreinen, o.a. op het Naardermeer, broedt deze vogel wel."

Tekst van Jan Drijver in het jaarverslag-boek van de 'Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels' 1898-1923.

Hans Boekhout

Zangvogels kunnen in hun eentje tweestemmig zingen!

Met een aantal van onze leden hebben we een cursus over vogelgeluiden gevolgd bij de HOVO, bij professor Carel ten Cate. Een heel bijzondere wetenswaardigheid uit deze cursus, die mij als zangeres bij een koor zeer aanspreekt, wil ik graag met jullie delen.

Zangvogels hebben twee steminstrumenten! Ze zitten niet in de larynx, zoals bij mensen, maar in de syrinx, een orgaan op de splitsing van de luchtpijp en de bronchiën.

In elk van de bronchiën zit zacht weefsel, stemvliezen, die naar elkaar geduwd kunnen worden, waardoor nauwe spleten ontstaan. Die functioneren als onze stembanden. Zangvogels gebruiken 2 spieren buiten de syrinx en 6 paar binnen de syrinx. Het systeem is niet bij alle vogels hetzelfde. Dit verhaal gaat op voor de zangvogels. Er zijn ook vogels die een heel simpele syrinx hebben, in de trachea, zoals de knobbelzwaan, gieren en struisvogels (De Engelsen noemen hem dan ook Mute swan), de gieren en de struisvogels.

Zangvogels kunnen dus twee aparte steminstrumenten gebruiken, een in de linker bronchie, een in de rechter bronchie. Ze kunnen ze op drie manieren gebruiken :

1. De vliezen worden afwisselend gebruikt. Hierdoor is een snelle zang mogelijk.
2. De vliezen worden tegelijk gebruikt en maken dezelfde klank
3. De vliezen worden tegelijk gebruikt en maken een verschillende klank.

Meestal gebruiken zangvogels meer dan één van de drie technieken. Wielewalen gebruiken ook manier 3: ze zingen een duet met zichzelf en je kunt de dubbeltonen, vaak wat dissonant, horen.

Lijsters kunnen een stijgende toon met de ene en tegelijkertijd een dalende toon met de andere kant produceren.

Jullie begrijpen, dat ik lichtelijk jaloers op de syrinx van de zangvogels ben!

Bronnen:

College van prof Carel ten Cate

Caprimulgus, tijdschrift van de vogelwerkgroep Midden Overijssel.

Erica Griffioen

Samengesteld Blad

Broedparasitisme

De koekoek: zielenpiet, maffioso of toch gewoon product van natuurlijke selectie?

De Koekoek, stap 1: observatie. Foto: Hans Boekhout

In het bijgevoegde fragment (https://www.youtube.com/watch?v=S01WccH2_YM) uit de prachtige film *Rhythms of Nature* van Artur Homan (met commentaar van David Attenborough) over een piepklein kwetsbaar koekoeksjong dat zijn ouders nooit zal kennen en dat slechts luttele maanden later helemaal alleen 7000 km lang de weg zal moeten vinden om in Angola of elders in Midden-Afrika voor de winter te schuilen; in dit fragment is te zien hoe deze zielenpiet drie kille moorden pleegt.

Broedparasitisme, het verschijnsel waarbij een eierlegend dier de zorg voor ei en kuiken aan een ander laat. De ander kan van dezelfde soort zijn (intraspecifiek, ook wel conspecifiek) of van een andere soort (interspecifiek). Broedparasitisme komt voor bij vogels, insecten en vissen. Bij vogels onderscheidt men facultatief en obligaat broedparasitisme. Bij facultatief worden sommige eieren in een eigen nest en sommige in het nest van een andere vogel gelegd. Bij obligaat wordt geen eigen nest gebouwd, voor haar succesvolle reproductie is de parasiet in dat geval volkomen afhankelijk van de zorg van een andere soort. Bij vogels betreft obligaat interspecifiek parasitisme vrijwel altijd nestblijvers, er is slechts één nestvliedder bekend, de koekoekseend (*Heteronetta atricapilla*).

Voorbeelden van intraspecifiek broedparasitisme bij vogels zijn de wilde eend, meerkoet en boerenzwaluw die incidenteel een ei in het nest van een soortgenoot deponeren. De bekendste

interspecifieke broedparasiet is natuurlijk de koekoek, al sinds de klassieke oudheid beschreven. Aristoteles, niet alleen bekend als filosoof en privéleraar van Alexander de Grote maar vanwege zijn systematische zoölogische observaties en dataverzameling ook als een van de eerste biologen, beschreef ca 350 v. Chr. in zijn *Animalibus* (boek 9, 20.1-2) dat de koekoek haar ei legt in het nest van mussen en leeuweriken op de grond en in het nest van vinkachtigen in de bomen.

“Dit”, zo zegt hij, “doet zij heel behoedzaam, bewust van haar onvermogen om haar eigen jong te beschermen, en ook lafhartig omdat zij vlucht voor iedere vogel die naar haar pikt.”

Dat de koekoek het bekendste voorbeeld is van broedparasitisme blijkt ook uit het feit dat andere soorten die een vergelijkbare strategie hebben ontwikkeld, haar naam toegevoegd hebben gekregen. Bijvoorbeeld de Zuid-Amerikaanse koekoekseend (*Heteronetta atricapilla*) of de koekoekshommel (*Psithyrus*) waarvan er in Nederland 7 verschillende soorten voorkomen. En in het enorme Tanganyika meer in Afrika leeft de koekoeksmeerval (*Synodontis multipunctatus*) die het paaien van cichliden (die muilbroeders zijn) verstoort en vervolgens van de paniek gebruik maakt om snel haar eitjes tussen die van de cichlide te leggen die ze haastig in de bek neemt waar ze vervolgens worden uitgebreed.

Evolutie van broedparasitisme bij de koekoek

De *International Ornithologists' Union* onderscheidt 150 koekoeksoorten. Er is geen consensus over exacte aantallen maar ongeveer 90 daarvan lijken hun eigen nest te bouwen en hun eigen jongen groot te brengen en ongeveer 60 zijn broedparasieten waarvan de meeste obligaat.

Er is en wordt veel onderzoek gedaan naar hoe obligaat interspecifiek broedparasitisme is ontstaan. Op basis van fossielenonderzoek denkt men dat de koekoek vanaf ongeveer 60 miljoen jaar geleden is geëvolueerd en dat broedparasitisme binnen de koekoekfamilie vanaf enkele tientallen miljoenen jaren geleden voorkomt. Fylogenetisch DNA onderzoek heeft aangetoond dat dit bij de koekoek drie keer onafhankelijk is geëvolueerd. In zijn *Origin of Species* (1859) wees Darwin al op de voordelen: bevrijd van nestbouw en ouderlijke plichten, kan de parasiet meer eieren leggen wat een gunstige factor is in het proces van natuurlijke selectie.

In de loop van de tijd zijn verschillende verklaringen voorgesteld voor het ontstaan van broedparasitisme zoals degeneratie van het nestinstinct, het falen van de synchronisatie van nestbouw en legsel of het verloren gaan van het eigen nest. Meer recente observaties echter steunen de suggestie dat obligaat interspecifiek parasitisme een voortplantingsstrategie is die uit intraspecifiek parasitisme is ontstaan. In een nest met veel kuikens heerst sterke competitie waardoor de overlevingskans van het individuele kuiken afneemt. Vrouwtjes die hun eieren in eigen én in andere nesten gaan leggen, hebben een grotere kans op nageslacht. Modellen laten zien dat wanneer dit gebeurt, het evolutionair stabiele aantal eieren dat in het eigen nest wordt gelegd, afneemt. Uiteindelijk kan dit leiden tot obligaat interspecifiek parasitisme omdat het vermogen om een eigen nest te bouwen, verloren is gegaan.

Broedparasitisme in de praktijk

De meeste parasitaire koekoeksoorten leggen maar één ei in het nest van één specifieke waardvogel, meestal een kleine insecteneter. Het koekoeksjong komt meestal eerder uit het ei dan het jong van de waardvogel. Van enkele koekoeksoorten is aangetoond dat het ei langer in de eileider verblijft dan op grond van de massa van het ei kan worden verwacht waardoor het jong verder in ontwikkeling is wanneer het ei wordt gelegd en het ei dus eerder uitkomt dan dat van de gastheer. Bovengenoemd filmpje laat zien wat er dan gebeurt: een voor een worden de eieren van de waardvogel het nest uitgewerkt. Mocht er al een jong van de waardvogel zijn uitgekomen, dan gebeurt daarmee hetzelfde; ofschoon er ook koekoeksoorten zijn waar het koekoeksjong samen met de kuikens van de gastheer opgroeit.

Obligaat broedparasitisme is een co-evolutionair proces waarbij verschillende soorten zich voortdurend aan elkaar aanpassen. Voor de koekoek en haar gastheer, de waardvogel, betekent dit een evolutionaire wapenwedloop waarbij de koekoek trucs ontwikkelt om haar ei door de waardvogel geaccepteerd te krijgen en de waardvogel defensiemechanismen ontwikkelt om de trucs te pareren.

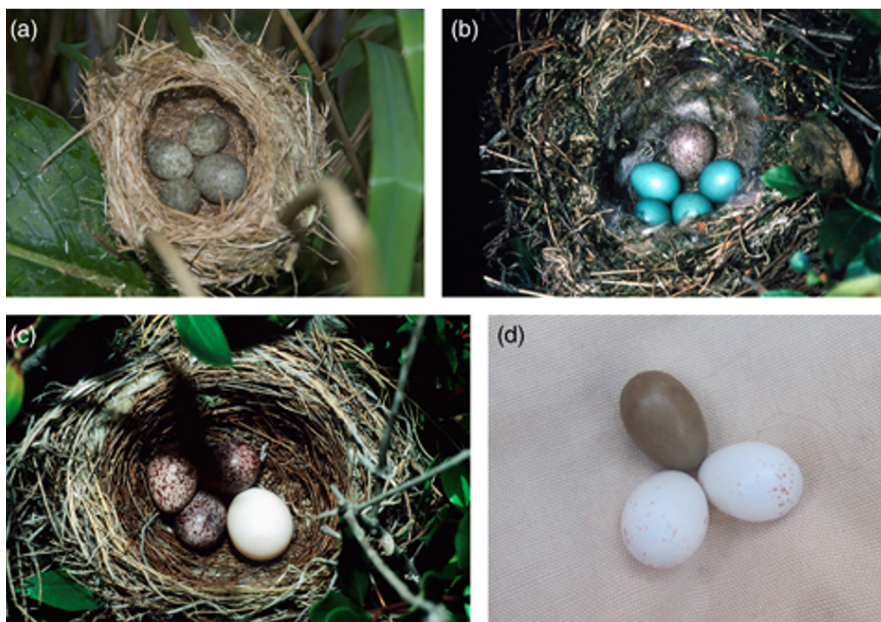
Davies (2011) betoogt dat deze trucs om het ei geaccepteerd te krijgen slechts een deel van de evolutionaire aanpassing is, immers voor een succesvolle voortplanting moet de ontwikkeling van het kuiken ook zijn afgestemd op de voedingsstrategie van de waardvogel. De noodzaak van deze dubbele aanpassing zou kunnen verklaren waarom obligaat broedparasitisme relatief zeldzaam is bij vogels, namelijk ongeveer 1% van de in totaal ca 10.000 vogelsoorten.

Eier-mimicry en andere trucs

De bekendste truc van de koekoek om het ei geaccepteerd te krijgen is de eier-mimicry (ei mimesis) waarbij kleur en patroon van het koekoeksei lijkt op dat van de waardvogel. Recente studies laten zien dat eier-mimicry van de koekoek en het afstoten van het vreemde ei door de waardvogel co-evolueren.

De koekoek legt bijvoorbeeld een mimetisch ei in het nest van de kleine karekiet omdat deze afwijkende eieren gemakkelijk herkent en afstoot (**fig 1a**).

Bij de heggenmus is dit niet het geval, dus kan de koekoek slagen met een non-mimetisch ei (**fig 1b**).

Figuur 1 Mimetische, non-mimetische en cryptische koekoekseieren. (a) De gewone koekoek gespecialiseerd op de kleine karekiet legt een mimetisch ei (koekoeksei rechts) bij 3 of 4 eieren van de kleine karekiet, terwijl (b) de koekoek gespecialiseerd op de heggenmus een non-mimetisch ei legt (koekoeksei met 4 eieren van de heggenmus). (c) De jacobijnkoekoek legt een non-mimetisch wit ei in het nest van de Kaapse buulbuul. (d) Voorbeeld van cryptisch ei: de gouden bronskoekoek legt een donker ei in het donkere, koepelvormige nest van de geelstuitdoornsnavel die bleke eieren heeft. Foto's van: (a) Claire Spottiswoode, (b) W. B. Carr, (c) Oliver Krüger, (d) Naomi Langmore. Bron: N.B. Davies, Cuckoo adaptations: trickery and tuning, 2011

De geelstuitdoornsnavel legt bleke eieren in een donker koepelvormig nest waarin het donkere 'cryptische' ei van de gouden bronskoekoek niet opvalt (**fig 1d**).

De Kaapse buulbuul heeft een sterke eerstelijns defensie. Wanneer de jacobijnkoekoek in de buurt is, wordt deze met een groep aangevallen en verjaagd. Lukt het de koekoek toch om een ei in een van de nesten te leggen, dan is het voor de buulbuul moeilijk om het te verwijderen: het ei is te groot en de schaal te dik (**fig 1c**). Voor de buulbuul zit er weinig anders op dan het ei te accepteren. De buulbuul kan het nest ook opgeven, maar een nieuw nest later in het seizoen heeft een hoger risico op predatie en broedparasitisme.

Observationeel en kwantitatief experimenteel onderzoek heeft al veel inzichten opgeleverd maar er is nog veel onbegrepen.

Spottiswoode et al (2022) toonden bij de koekoekswever (*Anomalospiza imberbis*) aan dat de overerving van het vermogen van het vrouwtje om de eieren van haar waardvogel na te bootsen, verloopt via het vrouw-specifieke W chromosoom (vergelijkbaar met het man-specifieke Y chromosoom bij mensen).

Maar worden andere aanpassingen op dezelfde wijze doorgegeven? 'Kuiken-mimicry' komt ook voor, waarbij kleur en patroon van de mondopeningen van koekoeksjong en waardvogelkuiken sterke gelijkenis vertonen; waarschijnlijk ontstaan ten gevolge van het voortdurend herkennen en uitstoten van een niet-eigen kuiken door de waardvogel. 'Havik-mimicry' is beschreven, aanpassingen van het verenkleed, misschien ter zelfbescherming tegen aanvallen van potentiële waardvogels, misschien om de waardvogel van het nest weg te lokken en het koekoek vrouwtje dan de kans te geven snel een ei te leggen.

Een mechanisme van geheel andere orde om ei en kuiken door de waardvogel geaccepteerd te krijgen zou de maffia strategie zijn, in 1979 voorgesteld door Zahavi en later experimenteel aangetoond bij de kuifkoekoek. Als de waardvogel ei of kuiken afstoot, dan wordt deze gestraft door vernietiging van het nest. In situaties waarbij de waardvogel naast het koekoeksjong ook enkele eigen jongen kan grootbrengen, kan het dan toch lonend zijn om dit parasitisme te accepteren.

De co-evolutionaire wapenwedloop tussen koekoek en waardvogel vertoont een brede range van wederzijdse aanpassingen waarvan er hier slechts enkele zijn genoemd.

Voor beide partijen is het een voortdurend balanceren tussen verlies en winst van nageslacht. Een balans die logischerwijs voor beide partijen naar winst neigt simpelweg omdat de soort anders niet meer zou bestaan.

Fascinerende biologische processen waarvan al zoveel details bekend zijn maar nog zoveel meer onbekend.

Paul Bergmans

Bronnen:

Croston, R. & Hauber, M. E. (2010) *The Ecology of Avian Brood Parasitism*. *Nature Education Knowledge* 3(10):56

Davies NB, Welbergen JA. Cuckoo-hawk mimicry? An experimental test. *Proc Biol Sci*. 2008 Aug 7;275(1644):1817-22. <https://doi.org/10.1098/rspb.2008.0331>

N.B. Davies (2011), Cuckoo adaptations: trickery and tuning, *Journal of Zoology*, Print ISSN 0952-8369. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7998.2011.00810.x>

Krüger Oliver (2011), Brood parasitism selects for no defence in a cuckoo host, *Proc. R. Soc. B*. 278: 2777-2783. <http://doi.org/10.1098/rspb.2010.2629>

Magali Robert, Gabriele Sorci, The evolution of obligate interspecific brood parasitism in birds, *Behavioral Ecology*, Volume 12, Issue 2, March 2001, Pages 128-133. <https://doi.org/10.1093/beheco/12.2.128>

Claire N. Spottiswoode et al, Genetic architecture facilitates then constrains adaptation in a host-parasite coevolutionary arms race, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 119 | no. 17 April 26, 2022. <https://doi.org/10.1073/pnas.2121752119>

What's in a name: Heen

- **Verzamelen**

Vroeger waren wij jagers en verzamelaars. We hoeven gelukkig niet met een speer naar de supermarkt. Hebben wij nog iets overgehouden in ons DNA van het jagen en verzamelen? Jagen

op ons voedsel doen we niet meer maar verzamelen daarentegen wel. Mijn opa verzamelde sigarenbandjes. Mijn oudste broer verzamelde speldjes. Verzamelen is waarschijnlijk iets wat we hebben overgehouden van de Neanderthalers. In mijn jonge strakke jaren nam ik na mijn vakantie gedroogde bloemen mee uit Kreta om thuis op mijn gemak op te zoeken wat voor plantje het nu eigenlijk was. Uiteindelijk heb ik in een handzaam boekje, waarin 'alle' wilde bloemen van Kreta stonden, het desbetreffende plantje kunnen vinden. En zo is het begonnen ...

- **Herbarium**

In de loop der jaren is mijn herbarium ontstaan, van Dwergbloem tot Reuzenberenklauw. Het proces ging in den beginne als volgt: plantje drogen in een zwaar boek tussen gladde servetten zonder ribbels, dan het gedroogde plantje op een A4-vel plakken met doorzichtig plakfolie. Met de Reuzenberenklauw liep dat regelmatig mis, ik heb daar nu letterlijk nog iets van overgehouden. Alle A4-tjes gingen in multomappen. Dat ging wel eens mis en dan begon het hele proces opnieuw. Uiteindelijk stonden er meer dan 120 multomappen in de kast. Vier jaar geleden vond ik dat het professioneler kon en ben ik opnieuw begonnen. De multomappen heb ik leeg gemaakt en naar de basisschool van mijn vrouw gebracht waar de mappen een zinvol tweede 'leven' hebben. Nu gaat het proces als volgt: de gedroogde planten worden op een A3-vel geplakt met dunne plakfoliereepjes en die worden bewaard tussen grote kartonnen vellen in afgesloten bakken. Eigenlijk zoals het 'hoort'. Er staan tegenwoordig 20 bakken van A3-formaat in de kast met inmiddels 1400 verzamelde gedroogde wilde planten incl. grassen en cypergrassen uit Nederland. Bij elke plant heb ik een beschrijving en een stukje geschiedenis en/of etymologie toegevoegd.

- **Heen**

Zo was ik bezig met de Cypergrassenfamilie en de Russenfamilie. Daar kwam ik Heen of Zeebies *maritimus* tegen. Uit de Flora Batava (1836) sprak men over Oever-Bies *Scirpus maritimus*. Tegenwoordig is het geslacht *Bolboschoenus* veranderd. Oeverbies is erbij gekomen. Oeverbies

Bolboschoenus laticarpus is een vertegenwoordiger van zoete, zeer voedselrijke grond aan waterkanten en in sloten. In 1836 wordt de Oeverbies al in de Flora Batava vermeld: *Gemeene Oever-Bies, met hoogere halmen de aartjes gesteeld of ongesteeld. Deze is de algemeenste, niet alleen aan de zee kant, maar ook in meer binnenlandsche moerassen.* Als we het hebben over Heen *Bolboschoenus maritimus*, dan heeft deze plant vermoedelijk zijn naam te danken aan het woord 'hennip' voor opgeslibde terreinen in het zoetwarengetijdengebied. Plaatsen als Heenvliet (Voorne) en De Heen (Brabant) hebben hun naam ongetwijfeld aan de plant Heen te danken.

En zo kwam ik bij Heenweg terecht. Heenweg is een buurtschap in de gemeente Westland. [Heen of Zeebies](#) is een grasachtige soort binnen de familie van [cypergrassen](#) en die komt voor in een gebied met [brak water](#). Het gebied lag in het stroomgebied van de [Heij](#), een zijarm van de [Maas](#) dat verland was, dus zal het water ongetwijfeld brak zijn geweest.

(De blauw gekleurde woorden zijn aanklikbaar voor meer informatie)

Referentie: de Nederlandse Oecologische Flora van drs. E.J. Weeda

Karel Gort

Aankondiging

Algemene ledenvergadering op 20 februari

Noteer vast in uw agenda:

Op dinsdag 20 februari 2024 houden wij weer onze jaarlijkse ALV.
Aanvang 20 uur,
Plaats: Buurtcentrum De Fluiters, Wiekslag 3, Capelle a/d IJssel.

De agenda zal nog aan alle leden worden toegezonden.

Na het vergadergedeelte zal de film van ons lid Wilma Kapoen worden vertoond. Zie hiervoor pag.5.

De keuze van Eric Stockx: **Het Heksenschermpje**

Foto: Erica Griffioen

Deze mooie grote *Mycena* ontsnapte niet aan het scherpe oog van Erica Griffioen tijdens de excursie bij het Breede Water op 25 november jl. Zijn Latijnse naam is ook prachtig: *Mycena rosea*. Door zijn roze kleur is hij veel mooier dan het donkerder Gewoon elfenschermpje, dat pas later als aparte soort werd aangeduid. Het heksenschermpje bevat wel het zenuwgif Muscarine!

Algemene informatie

Het bestuur van de KNNV-afdeling IJssel en Lek:

Voorzitter: Hans Boekhout (hansboekhout@icloud.com)

Secretaris, lezingen en eindredactie Samengesteld Blad: Greetje de Back (debackfibbe@gmail.com)

Penningmeester en ledenadministratie: Kjell Nilsen (kenilsen@xs4all.nl)

Natuurhistorisch secretaris: Eric Stockx (estockx@gmail.com)

Algemeen lid: Sonja Hanedoes (sonjahanedoes@gmail.com)

Lidmaatschap:

De kosten van het lidmaatschap bedragen € 35,00 per kalenderjaar. Voor huisgenootleden is dit €12,50 per jaar.

Betaling s.v.p via bankrekening NL50 INGB 000 2825797 t.n.v. KNNV afd. IJssel en Lek te Capelle a/d IJssel. Opzegging van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 november.

Website: www.ijsselenlek.knnv.nl

Webmaster en productie Samengesteld Blad: Hans Boekhout

Lezingen en cursussen:

Deze vinden doorgaans plaats op dinsdagavonden in buurthuis De Fluiter, Wiekslag 3 te Capelle a/d IJssel. Aanvang van de activiteiten is om 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur.

Determineeravonden

Een keer per maand vinden de determineeravonden plaats bij Yvonne de Boer, Plantsoenstraat 1 te Capelle ad IJssel. Tel. 06-3073779

Fotoarchief:

Op de website (homepage) klikken op het trefwoord FOTO'S. Dit geeft toegang tot onze uitgebreide verzameling foto's die na iedere excursie wordt uitgebreid met een selectie van de inzendingen.

Excursies:

Excursies zijn er op alle zaterdagen. We vertrekken om 08:30 uur (zomer) resp. 09:00 uur (winter) per auto vanaf het Metrostation Capelsebrug (op de parkeerzone voor vrachtauto's), tenzij anders aangegeven bij de betreffende excursie. Eén keer per maand zijn er vogelexcursies op een doordeweekse dag, vertrek 9:30 uur. Aanmelden vooraf is noodzakelijk via e-mail knnvijenl@live.nl Doe dit a.u.b. vóór 19.00 uur op de voorafgaande dag. Aangeraden wordt om het volgende mee te nemen: voedsel, drinken, lidmaatschapskaarten van Natuurmonumenten en/of het Zuid-Hollands Landschap. Laarzen en/of regenkleding zijn, al naar gelang de weersomstandigheden en de gesteldheid van het te bezoeken terrein, zeer nuttig. Er zijn excursies die een halve of een hele dag duren. Indien niet anders vermeld, duren de excursies de gehele dag. We maken gebruik van zo weinig mogelijk auto's. Dus als het even kan, stap bij elkaar in de auto en laat de eigen auto op de parkeerplaats staan.

Inzake het meerijden in auto's:

Het vervoer van passagiers tijdens excursies die door onze afdeling worden georganiseerd dient geheel vrijwillig en kosteloos te geschieden in verband met de aansprakelijkheid.

Een tegemoetkoming in de kosten van vervoer mag uitsluitend aan het einde van de rit aan de orde komen. De bijdrage is maximaal 25 cent per gereden km - dit bedrag te delen door het aantal inzittenden. In geval van schade ten aanzien van de medepassagiers dient duidelijk aan de verzekeringsmaatschappij te worden opgegeven dat het meerijden geheel vrijwillig en kosteloos geschiedde. In geval van schuld van de eigenaar/bestuurder vallen de aanspraken van de medepassagiers onder de verplichte W.A.M.-verzekering (Wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen). Mochten er zich ondanks deze toelichting toch moeilijkheden met een verzekeringsmaatschappij voordoen over deze materie, dan is het gewenst om naast de behandeling door de assurantieadviseur, ook het Algemeen Secretariaat van de KNNV in te schakelen voor nader advies.

Het is gewenst dat elke automobilist die passagiers meeneemt, in zijn of haar verzekeringspakket een inzittenden-ongevallenverzekering heeft. Enkele verzekeringsmaatschappijen hebben zo'n verzekering automatisch in hun pakket opgenomen, bij andere kan deze speciaal worden afgesloten.